

УДК [141.319.8:130.2]:[911.375:72.03:304.3]»20»
DOI <https://doi.org/10.30970/PPS.2025.59.2>

МІСТОПОЯВА ЯК ПРОЯВ ФЕНОМЕНУ ЕМЕРДЖЕНТНОСТІ

Павло Білик

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії культури
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна*

Виклики, що постають перед сучасною людиною сьогодні, вимагають стрімких та комплексних рішень. Мультидисциплінарний підхід виправдав себе як ефективний спосіб аналізу проблем та пошуку їх вирішення, особливо в царині соціальних та гуманітарних наук. Для дослідників міст, що часто фахово перебувають на перетині цілого спектру наукових напрямків: архітектури, інженерії, історії, географії, соціології, культурології, біхевіористики, філософії тощо, мультидисциплінарний підхід видається єдиноможливим та найбільш ефективним.

У цій статті викладено ідеї, які можуть стати комплементарними до принципів застосування міждисциплінарного знання – в першу чергу, розгляд об'єкта досліджень як комплексної системи, з особливою увагою до феномену емерджентності, який проявляє систему такого ґатунку.

У цій статті розкриваються засади теорії систем, зокрема через звернення до філософії структуралізму та використання лінгвістики як інструменту філософського аналізу в цілях ідентифікації іншості. Для навігації ідей також вводяться уточнення та перевизначення деяких термінів, таких як: структура, функція, система, комплексність, а також емерджентність.

Провідною темою та об'єктом інтересу тут виступає місто як система та «містопоява» – момент концептуальної трансформації поселення та його становлення як окремого іншого феномену для окреслення принципово відмінної організації людського співіснування, а також розгляд її як проявлення феномену емерджентності комплексної міської системи.

Це дослідження підкреслює потребу удосконалення наукових підходів та закликає до розробки нових теоретичних рамок для аналізу комплексних систем, прикладом якої тут є місто. Запропонований підхід є прикладним та ефективним для аналізу будь-якого іншого феномену чи явища, яке може розглядатись як комплексна система в довільній науковій сфері.

Ключові слова: місто, система, емерджентність, структура, урбанізація.

Ціле – завжди більше, аніж проста сума його частин.

Аристотель

Сучасна людина у все більш глобалізованому світі зіштовхується з динамічними й комплексними викликами. Урбанізовані території не лише формують нові умови існування, а й стають домінантним середовищем проживання людства. Згідно з актуальними прогнозами, до 2050 року близько 70% світового населення житиме в містах, коли лише у 2008 ця частка перетнула відмітку 50%. Ці показники видаються особливо разючими, якщо зважати на те, що з часів появи перших міст – поселення Урук (Месопотамія), що близько 3500 року до н. е. (прибл. 3800–3300 р. до н.е.) стало першим справжнім містом у класичному розумінні: з монументальною архітектурою, розвиненою бюрократією, писемністю, централізованою владою – і до 1500 р. н. е., себто за 5 тисяч років існування міст, частка міського населення планети досягла лише 17% [1; 2, с. 193]. Тож, безумовно, саме міста сьогодні постають центрами як найбільших досягнень цивілізації, так і найгостріших її криз – вони є одночасно майданчиками інновацій, соціокультурного розвитку,

економічного росту, а з іншого боку, аренами нерівності, екологічного навантаження та соціальної напруги.

Сьогодні мультидисциплінарний підхід утвердився як ефективний інструмент аналізу урбаністичних процесів. Цей підхід змушує нас, для прикладності його застосування, також виходити за межі розуміння міста лише як фізичного простору. Сучасне місто слід розглядати як складну соціально-просторову систему, де переплітаються економічні, культурні, політичні та екологічні фактори, що формують його внутрішню логіку та динаміку. У такому підході місто постає як комплексна система, що складається з безлічі підсистем, а однією з ключових характеристик такої системи є емерджентність.

Емерджентність, в загальній теорії систем, є явищем (або феноменом), що проявляється при взаємодії двох і більше елементів, що мають латентні (потенційні) характеристики, які є не проявними, доки ці елементи не стануть частинами цілого. Дослідження емерджентності характерне багатьом сучасним наукам: фізиці, математиці, біології, філософії тощо. У певному сенсі, узагальнює концепцію емерджентності в кожній з цих сфер «теорія комплексності» («complexity theory»). [3, с. 49]

Найбільш предметними прикладами емерджентності у природі є такі, здавалося б, прості біологічні системи як мурашники та бджолині вулики, де кожна окрема комаха взаємодіє з іншими через доволі прості сигнали феромонів, що, у свою чергу, призводить до функціонально ускладнених моделей – свого роду соціального устрою. Іншим прикладом, значно складнішим у функціональному плані, є людська свідомість – явище, яке неможливо звести до простої сукупності синаптичних зв'язків у центральній нервовій системі. Та, мабуть, найвизначнішим проявом емерджентності для всього живого на планеті став перехід від неорганічної до органічної матерії в процесі ускладнення хімічних взаємодій – тобто поява якісно нового рівня організації сущого – життя.

Практично все навколо можна і варто розглядати як систему. Досвід спостереження за процесами в системі може дозволити екстраполювати типові її прояви і з певною вірогідністю передбачати розвиток характеристик схожих систем. Проте, емерджентні властивості не можуть бути передбачені аналітично, оскільки характеристика, якої набуває система внаслідок емерджентності, не є явно властивою елементам чи простій сумі елементів цієї системи для суб'єкта спостереження до моменту появи цієї характеристики. [4]

Згідно теорії систем, емерджентність є раптовим відхиленням від нормального (звичного) функціонування системи внаслідок надзвичайних ситуацій, що виникають через нелінійну взаємодію між її компонентами. [5, с. 13] Системи з високою взаємозв'язністю та складністю, такі як кіберсистеми, мережі соціальних зв'язків та взаємодій, інфраструктура людських поселень, можна вважати такими, що особливо схильні до емерджентних проявів. Для повноцінного осмислення феномену емерджентності доцільно повернутися до фундаментального питання: що саме становить суть системи як такої?

Появу системи уможливають дві взаємопов'язані складові: структура та функція, або ж, у редукованому розумінні – об'єкти (компоненти) та динаміка зміни їхніх станів. Структура забезпечує організацію елементів системи, визначаючи їхні базові властивості, взаємозв'язки та конфігурацію в просторі. Водночас функція проявляється у зміні стану цієї структури в часі – тобто у процесах, які здійснюються в межах або за участі системи. Без структурної визначеності не існує основи для ідентифікації системи як цілісного утворення, тоді як без функціональної складової вона лишається статичною та позбавленою смислового розвитку. Взаємодія цих двох аспектів уможливує опис системи як процесуально організованої цілісності.

У філософії структуралізму структура розуміється як система перетворень, яка включає в себе серію моделей, пов'язаних між собою правилами, завдяки яким, якщо модифікується один елемент, змінюються й інші. [6] Однак в такому підході структура описується системними характеристиками – функцією – зміною стану, і об'єднує два принципово різних терміни в один; тож, для докладного розуміння викладених в цьому тексті ідей, важливо розмежувати та пере-визначити терміни «структура» та «система». Структура не визначає (або не повністю визначає) функціональне проявлення системи. Тут, структура передуює системі, а утворює її, вже коли починає проявляти певну функцію – тобто з виникненням у ній динаміки, зміни станів, яка може мати різну природу (рух, обмін інформацією, ріст тощо), як у межах самої структури, так і у взаємодії з зовнішнім. Саме ця здатність до зміни й функціональної активності трансформує структуру в систему, що визначає структуру виключно основою або каркасом системи.

За таким принципом, одним із методів аналізу явищ, можна вважати, їх структурний розгляд. В цьому процесі проводиться редукування системи (повноти явища) до структури як аналітичної форми. Проте, симпліфікація об'єкта дослідження з ціллю кращого його розуміння може негативно відобразитись на висновках через ненавмисне упущення інформації, втраченої в процесі редукції. Наразом, такий підхід, у своїй суті, суперечить основному принципу мультидисциплінарності – комплексному аналізу складних явищ, адже умисно спрощує їх. Структура, фактично, є ізольованою абстрактною формою, де функції є нівельованими. Аналіз такої аналітичної моделі не може дати достатньо даних для відтворення досліджуваної системи у повній мірі, а отже, не може вважатись аналогом явища та достатнім підґрунтям для інтердисциплінарних висновків. В одній зі своїх статей американський фізик-теоретик та нобелівський лауреат Філіп Андерсон пише: «Спроможність розкласти все до простих фундаментальних законів жодним чином не означає здатність реконструювати на основі цих законів Всесвіт.» [4]

Відповідною є критика розгляду Всесвіту як інформаційної системи, що полягає в зведенні фізичної реальності до обробки й зберігання інформації: кожна частинка, стан чи процес може бути виражена певним значенням або набором значень. Такий підхід у своїй суті не є новим, його можна вважати осучасненою версією «лапласівського детермінізму», основна ідея якого полягала в тому, що Всесвіт влаштований виключно на законах класичної механіки, а отже всі природні явища, чи то будь-які зміни стану нашої реальності, є лінійно детермінованими. Сам Лаплас пише: «Припустімо, що існує розум, який у певну мить може осягнути всі сили, що приводять природу в рух, і відповідне розташування істот, що її складають, розум настільки могутній, що здатен піддати ці дані аналізу. Тоді він охопив би однією формулою рухи як найбільших тіл у Всесвіті, так і найменших атомів; для нього нічого не було б невизначеним, і майбутнє, як і минуле, поставало б перед його очима.» [7, с. 4]

Однак, сьогодні в сучасній науці з'являється все більше суперечностей та принципів обмежень такого підходу. Насамперед, квантова теорія – принцип невизначеності Гайзенберга постулює неможливість точного знання одночасно положення та імпульсу частинки. Ця фундаментальна риса квантової реальності впроваджує категоричну межу на повноту інформації, що може бути відомою. Крім того, навіть у макросвіті існують системи з високою чутливістю до дрібних флуктуацій – випадкових коливань або відхилень величин від їх середнього значення, що спричиняють непередбачувані, часто масштабні, зміни в системах – наприклад, атмосферні процеси або динаміка великих соціальних систем. Таким чином, навіть за умови редукції фізичної реальності до інформаційної системи, оперування усіма значеннями її параметрів не забезпечує можливості прогнозувати природу нових характеристик, що виникають у процесі ускладнення цієї системи.

Зведення явищ до структури як аналітичної форми має свої очевидні вади хоча б тому, що у фізичній реальності не існує об'єкта, що в своїй суті є абсолютно ізольованою структурою. У фізичному плані всі матеріальні об'єкти знаходяться в постійному русі: ідеї Галілея про рух, продовжені Ньютоном в його класичній механіці та викінчені Айнштайновою теорією відносності перейшли у вже, здавалося б, категорію загальновідомого – об'єкт, що здається нерухомим відносно однієї системи відліку, може перебувати в русі відносно іншої. Враховуючи, що систем відліку є безліч і жодна пара з них не є уповні узгодженою (коли б всі спостережувані елементи проявляли себе тотожними змінами стану одночасно в двох системах), завжди існуватиме така система відліку, відносно якої об'єкт буде знаходитись в русі; подібно, не існуватиме жодної системи відліку, відносно якої всі об'єкти будуть статичними. В здавалося б крайньо статичних твердих тілах, до прикладу в кристалічній ґратці алмазів, атоми здійснюють коливання і не є повністю статичними. Більше того, навіть за умов «абсолютного нуля» і припинення будь-якої зміни стану всередині спостережуваного матеріального тіла, це тіло залишається елементом системи вищого порядку, що маніфестує її функцію збереження первинного імпульсу та інерційного руху в просторі.

Ніщо не є статичним, відповідно ніщо не є структурою, а системою, нескінченним набором підсистем, систем, надсистем. Симпліфікація системи на порядок (до структури) є лиш інструментом обмеженого пізнання системи, але це пізнання не може бути повним, а отже достовірним: двовимірне спрощене графічне зображення міста – мапа – є моделлю структури, яка може бути корисною в процесі навігації, але мапа є спрощеною ілюстрацією міської просторової структури, вона не дозволяє пізнати місто як систему і не заміняє досвід прямої взаємодії з містом.

Варто також сказати, що редукування системи до структури як аналітичної форми змушує нас залишити поза увагою і феномен емерджентності, що є важливою характеристикою комплексних систем, адже його уможливорює саме функція, яка робить систему системою, що і виражає явище у його повноті. Таким чином, можна стверджувати, що будь-яка структура, яку можна розглядати в науковому аналізі, є основою системи, проте ця структура набуває значення лише в контексті її функціонального проявлення і, відповідно, трансформації в систему.

Для більш предметної ілюстрації розрізнення термінів «структура» і «система», можна провести аналогію з мовою. Структура певної окремої мови може бути викладена у словнику та граматиці, ці матеріали достатньо вичерпно узагальнюють мову до впорядкованого набору елементів – слів, правил, категорій – та навіть пояснюють їх взаємодію. Вони визначають, як «правильно» будувати висловлювання, які значення закріплені за словами, які форми допустимі.

Проте, жива мова – це система в її використанні: те, як люди реально говорять, змінюють слова, граються з сенсами, адаптують мовлення до контексту, створюють нові значення. У процесі мовлення виникають феномени, які також можна вважати емерджентними – гумор, іронія, непорозуміння; їх часто неможливо передбачити лише на основі аналізу словника чи граматичних структур.

У міському ж контексті структурою можна вважати фізичну форму міста: дороги, будівлі, райони, парки, інфраструктуру поза часовим контекстом. Система ж міста – це його життя у процесі: циркуляція транспорту, економічні процеси, динаміка соціальних зв'язків, культурний поступ тощо.

Концептуальна сутність «міста», здається, є очевидною кожному. Містопоява – це природний процес, що супроводжується збільшенням чисельності мешканців та

технологічним розвитком суспільств. Проте, місто це не лише населений пункт з більшою кількістю населення. Це термін, який ознакує окрему категорію, яка є інтуїтивно очевидною, і вказує на предметно інший формат соціальної, економічної, просторової організації поселення людей. Запорукою появи міста, в першу чергу, можна вважати ускладнення і зростання системи соціальної кооперації людського виду – сім'я, рід, клан, плем'я, мережа попередніх і т. д. Умовою такої кооперації стала групова ідентичність, що базувалась на чомусь більшому ніж особисті зв'язки індивідів, адже співжиття сотень, тисяч, десятків тисяч людей, які б не вважали одне одного чужинцями чи ворогами, не могло базуватись на особистісній довірі. Згідно числа Данбара, кількість людей, яка може підтримувати сталі соціальні зв'язки та вибудовувати довірливі стосунки є близько 150 [8], аж ніяк не кількість населення навіть так званих прото-міст, одним з прикладів яких є Тальянки, трипільське мега-поселення IV ст. до н. е. в Черкаській області, що налічувало, за певними оцінками, від 15 до 21 тисяч мешканців. [9]

Згідно сучасної антропологічної науки, нова групова ідентичність, що виходила за межі особистого знання одне про одного, стала можливою завдяки розвитку в людини розумної здатності мислити абстрактно. [10, с. 27] Що цікаво, перехід інтелекту на щабель, який уможливило оперування абстрактними поняттями, за своєю природою теж є маніфестацією феномену емерджентності в когнітивних спроможностях нашого виду. Емерджентні прояви оточують, супроводжують, стають причиною та є наслідком одне одного.

За своєю природою людське поселення будь-якого типу є системою – організованою структура з інтегрованим набором функцій. Місто, як один з типів населених пунктів, є системою вищої категорії, адже вміщує в собі цілий ряд підсистем – інфраструктурну, транспортна, економічна, адміністративна, соціальна, тощо. Цікаво, що деякі з міських підсистем формуються як результат емерджентних процесів. До прикладу, на початкових етапах зростання людське поселення може зберігати пішохідний характер, не потребуючи розвиненої внутрішньої транспортної інфраструктури. Втім, зі збільшенням масштабів і складності просторової організації настає критичний момент, коли поява такої підсистеми як якісно нової характеристики поселення стає відповіддю на нові умови, які є результатом ускладнення системи в процесі зростання.

Насправді, можна сміливо стверджувати, що феномен емерджентності не лише трансформує міську систему та зумовлює появу в ній нових підсистем, а й що місто як таке, поява його самого, його статусне та навіть лінгвістичне виокремлення, є маніфестацією феномена емерджентності.

Людвіг фон Берталанфі, австрійський біолог та автор загальної теорії систем, вважав процес містопояви (іншими словами, типологічну зміну поселення в процесі урбанізації) феноменом емерджентності, подібним до процесів росту та розвитку, в яких зростання цілого результує зростанням та зміною його частин за принципом простої залежності алометричної функції, яка описує нелінійні залежності між різними ознаками системи в процесі її масштабування. [11]

Уже сам факт вимушеної появи нового терміна вказує на диференціацію «міста» та «не-міста» (іншими словами урбанізованого та неурбанізованого) – в якийсь момент осіла група індивідів перестає бути просто поселенням та стає чимось концептуально іншим.

Новий термін не виникає у мові без необхідності: його поява сигналізує про потребу когнітивного розрізнення, виокремлення певного феномена. Якщо явище отримує окреме мовне позначення, це вказує на те, що в межах даної мовної системи і концептуального поля об'єкт спостереження сприймається як відмінний і потребує нового семантичного означення.

Ця ідея не є новою і була докладно сформульованою в працях дослідників, що працювали на перетині лінгвістики та філософії. Серед них, Жиль Дельоз, який вважав, що лексичні одиниці (терміни) не є довільними позначками, а маркерами концептуальних меж. [12]

Сучасна класифікація поселень, розроблена здебільшого для оптимізації адміністративного управління, варіює у визначеннях залежно від країни та регіону. В українській термінології, незважаючи на регулярні зміни офіційної класифікації, послуговувались багатьма термінами для позначення різних за характеристиками населених пунктів: «місто», «село», «містечко», «село міського типу», «селище», «поселення», «населений пункт». Здебільшого диференціація зумовлена різницею кількості та/або щільності населення. Практично усюди, де є різні за кількісними характеристиками поселення, є аналогічні або схожі класифікаційні терміни, проте фактичні числові значення не завжди схожі.

Загалом у більшості європейських країн, особливо тих, що мають відносно уніфікований підхід до адміністративно-територіального устрою, містом вважається населений пункт, де 50% або більше населення проживає в умовах урбанізованого середовища. Проте поняття «урбанізованого середовища» відрізнятися навіть у сусідніх та культурно пов'язаних країнах.

Статус міста присвоюється поселенням на підставі різних критеріїв, які варіюють залежно від історичного, політичного та адміністративного контексту кожної країни. Серед характеристик, які важливо перелічити, окрім уже названих кількісних показників, будуть такі якісні особливості, як наявність історичної спадщини, етнокультурне різноманіття, адміністративна та економічна роль тощо. Також усе частіше міські території втрачають виробничу функцію як основну, натомість зосереджуючись на сфері послуг, інтелектуальній праці та інноваційній діяльності.

Нерідко населений пункт може отримати статус міста за поданням громади. Проте, навіть за наявності ініціативи громади, остаточне рішення про присвоєння статусу міста зазвичай приймається національними або регіональними органами влади, які враховують встановлені критерії та місцеві особливості. В Україні така процедура також існує, регламентується законом «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України». Проте якісні та кількісні характеристики при оцінці населеного пункту: населення не менше 10 тисяч осіб, частка зайнятих у промисловості, сфері послуг тощо, розвинена інфраструктура, все ж відіграють вирішальну роль в прийнятті рішення про зміну статусу. [13]

Подібно до змін, запроваджених у Законі України «Про адміністративно-територіальний устрій» у 2020 році, формальні критерії, за якими поселення отримує статус міста, постійно трансформуються й адаптуються до сучасних умов. Водночас постає питання: чи існують універсальні та сталі ознаки міських систем, які залишаються незмінними незалежно від правових чи політичних змін чи навіть з плином часу?

Протягом значної частини історії міста відігравали унікальну функцію, формуючись на перетинах важливих торговельних шляхів і стаючи місцями концентрації соціальної динаміки. Завдяки постійному руху людей – приїжджих, від'їжджих, мандрівників і купців – вони перетворювались на осередки обміну не лише товарами, а й знаннями, ідеями та культурними практиками. У цьому сенсі міста функціонували як ранні мережі комунікації, об'єднуючи ширше суспільство через потоки інформації. [14] За оберненою логікою, міста з'являлись там, де інтенсифікувались потоки обміну (інформацією). Містопоява Львова є класичним таким випадком – фортеця, що виникла на перехресті кількох важливих торгових маршрутів, які з'єднували Чорне море, Балтику, Центральну Європу та Азію.

З появою реальної цифрової мережі – інтернету – місто поступово втрачає унікальність своєї історичної функції осередку інформаційного обміну. Водночас ця функція не зникає повністю: місто зберігає її як емерджентну характеристику і все ще є майданчиком для появи нових форм соціокультурної взаємодії через просторову і соціальну щільність.

Аристотель вважав, що процес містопояви є логічним переходом від поселення до міста, а потім до держави через прагнення та завдяки «епігамії» – «спільності» та «взаємної приязні» – умовами, що уможливлюють об'єднання для досягнення «добробуту». [15, с. 99–128] Проте спільність та взаємну приязнь можна назвати складовими громадянського суспільства, яке часто виступає як нормативна модель соціального співжиття. Проте постає критичне запитання: чи справді мешканці сучасних міст практикують цю взаємну приязнь у повсякденному житті? Чи не замінив глобальний капіталістичний устрій взаємну приязнь на виключно взаємну вигоду, у межах якої спільність і солідарність виникають не завдяки, а радше всупереч логіці системного розвитку?

Урбанізоване середовище, з його високою кількістю та щільністю населення, скоріше характеризується анонімністю та фрагментованістю соціальних зв'язків, часто більше сприяє соціальній дистанції, конкуренції або потурає байдужості, аніж взаємній підтримці.

Сучасні засоби комунікації значно розширюють можливості підтримання зв'язку між великою кількістю індивідів, однак такий формат взаємодії здебільшого лишається поверховим і не здатен повноцінно замінити особистісний контакт. Відповідно, він не може слугувати надійною основою для формування стійких і довірливих соціальних мереж. Попри те, що людина в місті не обов'язково відчуває себе самотньою, об'єктивна обмеженість її соціального кола – зокрема відповідно до концепції «числа Данбара», згаданої раніше – не дає змоги вибудувати міцну групову ідентичність чи стале почуття приналежності до міського середовища. Це, у свою чергу, ускладнює формування відчуття «спільності», особливо в порівнянні з невеликими населеними пунктами, де «спільність», асоційована з поселенням, має значно чіткіші межі, завдяки загальновідомому ознакуванню «свій-чужий». [8, с. 174]

Якщо ж спробувати проаналізувати міста на предмет «добробуту», то висновки будуть суперечливими. З одного боку, в абсолютних показниках міста дійсно виступають концентраторами капіталу: за рівнем валового внутрішнього продукту деякі мегаполіси (наприклад, Токіо або Нью-Йорк) можуть конкурувати з національними економіками – якщо виокремити їхній ВВП та розмістити у світовому рейтингу країн, вони посядуть місця серед перших двадцяти. [16] Та чи відповідає така природа «міського добробуту» концепції Аристотелевої «епігамії»? Адже економічні показники такого рівня жодним чином не відображають повною мірою реальний стан справ на рівні окремого індивіда, особливо в умовах зростаючої прірви бідності та поглиблення соціальної нерівності.

Дослідження містопояви як феномену емерджентності є цінним сьогодні не тільки задля повноти міждисциплінарного пізнання цього явища та покращення практик управління міською системою, а й для глибшого розуміння, в певному сенсі, непередбачуваної природи викликів, що є результатами процесів урбанізації і які, дуже вірогідно, виникатимуть надалі.

Місто не є крайньою категорією кількісно-якісного ускладнення системи поселення. Столиці та просто надвеликі міста («мега-міста»), в категорію яких Організація Об'єднаних Націй (ООН) відносить такі, що є особливо великими, технологічно та економічно розвиненими, та які населяють понад 10 мільйонів мешканців, теж можна вважати не тільки кількісно, а й якісно іншими. Проте, не зайвим буде сказати, що і ця категорія не обов'язково буде крайньою.

Запропоновані в цьому тесті ідеї не варто вважати завершеними, адже їх варто буде адаптовувати під актуальну ситуацію в майбутньому, а також, оскільки вони мають потенціал до розгортання в більшу теоретичну рамку з виокремленням практичних інструментів досліджень, в першу чергу, в сфері соціогуманітарних наук. Зміни, що настають в поступальному розвитку міського середовища, опосередковано чи прямо впливають на людину – мешканця міста, що є також є елементом системи. Особливо небезпечними можуть бути зміни емерджентні за природою – нелінійні, хаотичні, непередбачувані. Дослідження цих процесів стають надважливими для віднаходження ефективних відповідей на виклики стрімкої урбанізації.

Список використаної літератури

1. UN Revision of the World Urbanization Prospect 2018. Department of Economic and Social Affairs. 2018. 103 p.
2. Pollock, S. Archaeologies of the Middle East: Critical Perspectives. Oxford : Blackwell Publishing, 2005. 363 p.
3. Goldstein J. Emergence as a Construct: History and Issues. *Emergence*. 1999. Vol.1, Issue 1. P. 49–72.
4. Anderson P. W. More is different: Broken symmetry and the nature of the hierarchical structure of science. *Science*. 1972. Issue 177(4047). P. 393–396.
5. Hollnagel E., Woods D. D., Leveson N. Resilience Engineering: Concepts and Precepts. CRC Press, 2006. 416 p.
6. Lévi-Strauss C. Structural Anthropology. New York : Basic Books, 1958. 410 p.
7. Laplace P.-S. A Philosophical Essay on Probabilities. New York : Dover Publications, 1951. 196 p.
8. Ellard C. Places of the Heart: The Psychogeography of Everyday Life. New York : Bellevue Literary Press, 2015. 362 p.
9. Trypillia Mega-Sites and European Prehistory: 4100-3400 BCE. *Themes in Contemporary Archeology*, Vol. 2 / ed. by J. Muller, K. Rassmann, M. Videiko. New York : Routledge, 2016. 330 p.
10. Harari Y. N. Sapiens: A Brief History of Humankind. London : Vintage, 2015. 498 p.
11. Bertalanffy L. von. General System Theory: Foundations, Development, Applications. New York : George Braziller, 1968. 289 p.
12. Deleuze G., Guattari F. Anti-Oedipus: Capitalism and Schizophrenia. University of Minnesota Press, 1972. 400 p.
13. Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України: Закон України від 28.07.2023 № 3285-IX // Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2023. № 88. ст. 330.
14. Сміт М. Міста. Перші 6000 років : пер. з англ. Н. Ференс. Київ : КМ-БУКС, 2020. 272 с.
15. Арістотель. Політика : пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. Київ, 2000. 239 с.
16. Florida R. The Economic Power of Cities Compared to Nations. Bloomberg US, 16 March 2017. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-03-16/top-metros-have-more-economic-power-than-most-nations> (дата звернення 28.03.2025)

INCEPTION OF THE CITY AS A MANIFESTATION OF THE PHENOMENON OF EMERGENCE

Pavlo Bilyk

*Ivan Franko National University of Lviv, Faculty of Philosophy,
Department of Theory and History of Culture
Universytetska str., 1, 79000, Lviv, Ukraine*

The challenges faced by contemporary individuals today require swift and comprehensive solutions. A multidisciplinary approach has proven to be an effective method for analysing problems and finding solutions, particularly in the fields of social and human sciences. For urban researchers—who often operate at the intersection of a wide spectrum of disciplines such as architecture, engineering, history, geography, sociology, cultural studies, behavioral science, philosophy, and more—the multidisciplinary approach appears to be not only the most effective but also the only viable one.

This article presents ideas that may complement the principles of applying interdisciplinary knowledge—primarily, the consideration of the research object as a complex system, with particular attention to the phenomenon of emergence, which such systems tend to exhibit.

The article explores the foundations of systems theory, particularly by drawing on structuralist philosophy and employing linguistics as a tool of philosophical analysis for the purpose of identifying otherness. To navigate these ideas, certain terms—such as structure, function, system, complexity, and emergence—are clarified and redefined.

The central theme and primary object of interest here is the city as a system and the concept of «inception of the city»—the moment of a settlement's conceptual transformation and its development into a distinct, other phenomenon, marking a fundamentally different mode of human coexistence. This inception is also examined as a manifestation of the phenomenon of emergence within a complex urban system.

This research emphasizes the need to refine scientific approaches and calls for the development of new theoretical frameworks for analysing complex systems, using the city as a prime example. The proposed approach is practical and effective for analysing any other phenomenon or occurrence that can be considered a complex system within any scientific domain.

Key words: city, system, emergence, structure, urbanisation.